

Pregledni rad

811.163.42:929Katičić R.

Mislav JEŽIĆ (Zagreb)

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

m.jezic@ffrz.hr

RADOSLAV KATIČIĆ – VELIKAN FILOLOGIJE

Radoslav Katičić (3. srpnja 1930. – 10. kolovoza 2019.) bio je filolog, jezikoslovac, indoeuropeist i opći lingvist, klasični filolog, bizantolog, paleobalkanolog, indoiranist i indolog, baltoslavist i kroatist, kao i književni povjesničar indijske, grčke, slavenskih i, osobito, hrvatske književnosti. Duboko je obilježio humanističku znanost i hrvatsku kulturu svojim znanstvenim, nastavnim i javnim radom od sredine XX. stoljeća do prvih dvaju desetljeća XXI. stoljeća. U ovome prikazu, uz osnovne životopisne podatke i neka osobna sjećanja, prikazuje se rad Radoslava Katičića na jezikoslovnome polju i na polju povijesti književnosti. Njima se je on bavio s iznimno širokim multidisciplinarnim pristupom te je postigao vrhunske znanstvene ishode i u strukturalističkoj teoriji poredbenoga jezikoslovlja, i u opisu i klasifikaciji paleobalkanskih jezika, i u cjelovitome transformacionalističkome opisu hrvatske sintakse, i u obuhvatnoj baltoslavističkoj rekonstrukciji pretkršćanskih sakralnih tekstova, i u proučavanju vijesti i mitskih priča starogrčkih auktora o našim krajevima, i u hrvatskoj književnopovijesnoj medievistici, i u sintetičkome prikazu povijesti hrvatskoga jezika tako da se

njome, sukladno njegovoj strukturalističkoj teorijskoj postavci o poredbenome jezikoslovlju, ujedno definira njegov sadašnji ustroj. Ustroj povijesti jezika definira jednako i ustroj bošnjačko-ga/bosanskoga, crnogorskoga ili srpskoga jezika, da se spomenu samo genetski tipološki najsirođniji književni ili standardni jezici. Svu svoju multidisciplinarnu znanstvenu djelatnost Katičić je volio nazivati jednostavno – pravom filologijom.

Ključne riječi: *Radoslav Katičić, filologija, opća lingvistika, poredbeno jezikoslovlje, književna povijest, klasična filologija, indologija, slavistika, hrvatski jezik*

Radoslav Katičić, veliki hrvatski filolog, bio je jezikoslovac, indoeuropeist i opći lingvist, klasični filolog, bizantolog, paleobalkanolog, indoiranist i indolog, baltoslavist i kroatist, kao i književni povjesničar indijske, grčke, slavenskih i, osobito, hrvatske književnosti. Duboko je obilježio humanističku znanost i hrvatsku kulturu svojim znanstvenim, nastavnim i javnim radom od sredine XX. stoljeća do danas. On nije bio samo izuzetan znanstvenik i profesor u zagrebačkoj i hrvatskoj sredini, nego i u bečkoj, europskoj i svjetskoj. Doživio je i priznanja koja to pokazuju. Ne samo naše Sveučilište, nego ni Sveučilište u Beču nema mnogo profesora čijim se članstvom diči čak sedam akademija znanosti: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Det Norske Videnskaps-Akademi, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Academia Scientiarum et Artium Kosoviensis, Academia Europea u Londonu i Accademia Nazionale dei Lincei u Rimu.

Rođen je 3. srpnja 1930. u Zagrebu, a preminuo je 10. kolovoza 2019. u Beču. Bio je sin pravnika Natka Katičića i nećak polonista Julija Benešića. Obojica su na nj utjecala od djetinjstva širinom naobrazbe i kulturnih interesa koji su sezali i preko europskih obzorja. Otac je imao u knjižnici i knjige o indijskoj kulturi i filozofiji, a ujak mu je poklonio Stenzlerov *Sanskrit-Elementarbuch*, iz kojega je sam naučio osnove sanskrta.

Oženio se je Grkinjom Ioannom Michailidou, s kojom je dobio troje djece: Natka, Doricu i Antigonu. Od svojih kćeri dobio je i petoro unučadi; to su Anton i Ioanna te Niko, Jan i Kristina.

Klasičnu gimnaziju završio 1949. u Zagrebu, gdje je 1954. na Filozofskom fakultetu diplomirao klasičnu filologiju, a 1959. doktorirao tezom *Pitanje jedinstva indoeuropske glagolske fleksije*. Radio je kao honorarni knjižničar u fakultetskom seminaru za klasičnu filologiju, 1958. postao asistentom na tada već neko vrijeme ispraznjenom katedri za poredbenu indoeuropsku gramatiku, 1961. docentom indoeuropske i opće lingvistike i pročelnikom novoosnovanoga Odsjeka za opću lingvistiku i orijentalne studije, 1966. izvan-

rednim i 1972. redovitim profesorom Filozofskoga fakulteta. Tu je utemeljio studije opće lingvistike i indologije. A od 1977. do umirovljenja 1998. radio je kao redoviti profesor slavenske filologije na Sveučilištu u Beču. Poslije toga je postao *professor emeritus* u Beču. Od 1993. do 2002. predsjedavao je Komisiji za Balkan Austrijske akademije znanosti. Od 1998. ona se je bavila proučavanjem civilizacijskoga rječnika u jugoistočnoeuropskome prostoru. I po odlasku u Beč nastavio je objavljivati djela i poučavati i u Hrvatskoj. Bitno je pridonio razvoju studija kroatologije na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, za koji je izradio i program doktorskoga studija.

Usavršivao se je u klasičnoj filologiji 1956.–1957. u Ateni. Kao stipendist Humboldtove zaklade, 1960.–1961. usavršivao se je u indoeuropeistici i indologiji u Tübingenu, gdje je slušao prof. Paula Thiemea, a 1968.–1969. u Bonnu, gdje je napisao svoju *Staru indijsku književnost* kao priručnik za studij indologije koji je pokrenuo. Kao jezikoslovac, osobito je zaslužan, uz Bulcsúa Lászlóa, za rad Zagrebačkoga lingvističkoga kruga i promicanje strukturalne lingvistike i drugih modernih metoda u nas.

Auktor je dvadesetak knjiga i četrinstotinjak rasprava, članaka, ogleda, knjižnih ocjena i drugih prinosa iz općega i poredbenoga jezikoslovlja, iz povijesti književnosti, grčke, indijske i posebno hrvatske, i iz niza područja koji bi on najčešće nazivao jednostavno filologijom.

Baveći se istraživački klasičnom i byzantijskom grčkom filologijom, osobito područjima koja se odnose na hrvatsku filologiju i paleobalkanistiku, te služeći se opsežnom filološkom, arheološkom i povijesnom literaturom, u raspravama objavljenima ponajviše u *Godišnjaku Centra za balkanološka ispitivanja ANUBiH* (1965., 1968., 1970., 1972.–1973., 1976., 1980., 1988.–1989.; skupljene su u knjizi *Illyricum mythologicum*, 1995.), obrađuje vijesti o Jadranu i području Illyrika u antičkih pisaca, navodi, prevodi i tumači vrela i predaje, od kojih neke potječu iz mykēnskoga doba.

Raspravljajući o predgrčkim jezicima na tlu kasnije helenske kulture, u knjizi *The Ancient Languages of the Balkans* (Mouton, Den Haag 1976.) drži da je u proučavanju grčkoga jezika nezaobilazno sagledavanje njegova odnosa prema predgrčkomu lingvističkomu sloju u egejskome području, što tvrdi i za albanski, hrvatski i srpski prema illyrskom, za bugarski prema thračkomu te za rumunjski prema dačkomu. Također objavljuje podatke o starim balkanskim jezicima i njihovu povijesnom i jezičnom kontekstu: o makedonskome i o jezicima Paionaca i Epeiraca te o thračkom i illyrskom jezičnom sklopu. Raščlanjujući pak ono što se prije smatralo illyrskom antroponimijom, Katičić utvrđuje da je onomastički važno uočiti da se imena kao što su Aetor, Aplus, Ceunus, Darmocus, Oeplus, Opia, Oplica, Vescleves, Volso, Voltissa itd. javljaju na liburnskoome, histarskome i venetskome području, a da se imena kao

Annaeus, Bardylis Kalas, Clevatus, Epicadus, Gentius, Grabon, Plassus, Tetutana, Verzo itd. javljaju na pravome illyrskome području na jugu, dok su na delmatskome i panonskome području u sredini potvrđena imena kao Anna, Andes, Aplis, Baezus, Baezo, Cato, Cursulavia, Darso, Dito, Lavius, Lavo, Paius, Paio, Samuntius, Samuntio, Scenobarbus, Scenocallus, Testimos, Testo, Tritanus, Tritano, Varro, Vendes, Vendo itd. (str. 178–184). Zbog različitosti onomastičkih sklopova zaključuje da se moraju razlikovati sjevernojadranski tip (venetsko-histarsko-liburnski), srednji – delmato-pannonski i pravi illyrski na jugu, kao i područje keltske antroponimije na sjeverozapadu.

U nizu *Povijest svjetske književnosti* (2. Zagreb 1977.) napisao je poglavlje *Bizantska književnost*, obradivši razdoblje grčke poslijeklasične književnosti od prijevoda *Biblije*, *Septuaginte* i *Evandelja* te od crkvenih otaca do grčkih učenjaka u humanističkoj Italiji nakon pada Carigrada.

U opsežnome djelu *Stara indijska književnost* (1973.) obuhvaća vedsku, sanskrtsku epsku i buddhističku književnost na pāliju i na sanskrtu, điniističku književnost na praktima i na sanskrtu te sanskrtsku i praktsku klasičnu i sanskrtsku stručnu književnost. Pritom u razmatranju povijesti europske indologije i indoeuropeistike posebnu pozornost posvećuje hrvatskomu sudioništvu, počev od I. F. Vesdina i njegove prve europske sanskrtske gramatike 1790. Izvrstan bibliografski izbor iz stručne literature prati svako poglavlje. Time je dao jedan od temeljnih priručnika za studij indologije, a istovremeno i velik prinos poznavanju indijske književnosti u hrvatskoj znanosti i kulturi.

Istraživanja iz indoeuropeistike i poredbenoga jezikoslovlja, započeta u doktorskoj tezi, nastavlja u knjizi *A Contribution to the General Theory of Comparative Linguistics* (Mouton, Den Haag 1970.), u kojoj, primjenjujući nove teorijske modele na poredbeno jezikoslovlje, oblikuje teoriju jezične raznolikosti. Odredivši srodnost kao ograničenje raznolikosti, ustvrdio je da ona može biti tipološka, genetska i kontaktna te da postoji posve određen suodnos između ustroja povijesti jezika i ustroja po kojem se jezik ponaša kao sustav (propis, kod). Raspravlja o tome kako je jezična mijena ireverzibilni proces jer dovodi redovito do stapanja različitih fonema i time određuje smjer strjelice jezičnoga vremena. Da nema drugih jezičnih procesa, ona bi sama ugrozila priopćivost poruka jezikom. Njegova je strukturalistička teorijska obrada dijakronijske lingvistike i povezivanje sa sinkronijskim proučavanjem ustroja jezika kao ishoda ustroja njegove povijesti bitan jezičnoteorijski prinos. On pokazuje i to kako je Katičić uvijek svoje široko znanje temeljito promišljao i nastojao doći do što jasnijega razumijevanja svega čime se je bavio.

Izravno se suvremenim lingvističkim teorijama i njihovim pojmovima bavi u sveučilišnom udžbeniku namijenjenome studentima opće lingvistike *Osnovni pojmovi suvremene lingvističke teorije* (1967.), gdje raspravlja o mje-

stu lingvistike među znanostima i tumači pojmove glavnih strukturalističkih škola, artikulaciju jezika, oprjeke taksonomske i generativne lingvistike, komplementarnost gramatike i rječnika, dubinski i površinski ustroj te daje uzorke za opis jezika i leksika.

U zbirci studija i članaka *Jezikoslovni ogledi* (1971.) bavi se pojmovljem strukturalističkoga jezikoslovlja, normativnom naravljju jezika, sintaksom, jezičnim razvojem i oblicima jezične srodnosti, tezom o zajedničkoj prošlosti Indijaca i Slavena u svjetlu jezika te jezikom u književnosti, polemizira sa shvaćanjem M. Riffaterrea da neprekazivost stilema karakterizira umjetnost riječi, odnosno lijepu književnost. Njegova stajališta o bitnoj razlici između obične obavijesti, koja nešto priopćuje u izvanjskome svijetu, i književne obavijesti, koja dočarava unutarnji svijet djela (*Nastava književnosti u školama drugog stupnja*, Zagreb 1966.; *Umjetnost riječi*, 1968., 1970.) izazvala su plodnu polemiku s profesorom Škrebom i znatno odjeknula u hrvatskoj znanosti o književnosti unoseći u nju nove vidike.

U zbirci *Novi jezikoslovni ogledi* (1986.) jasno izriče sumnju u strukturalističku pretpostavku o jednoznačnome preslikavanju jednoga jezičnoga sustava (lingvistički pojam) u jednu jezičnu sposobnost (psihološka činjenica) u pripadnikā jedne jezične zajednice (društvena činjenica), ističući da živi i pravi govornici u povijesnim zajednicama najčešće moraju birati među više jezičnih sustava; „izvorni govornik“ nije više jednoznačan idealni konstrukt, a jezična se zajednica nalazi pred izborom između više jezičnih znakovnih sustava. Time je filološkim realizmom otklonio lingvističku apstrakciju, koja je neprimjetno osiromašivala i lingvističko shvaćanje jezika. Pišući pak o identitetu jezika, razlikuje opisni ili tipološki identitet te povijesni ili rodoslovni i vrijednosni ili kulturni, držeći da njihov odnos nije jednoznačan; istomu rodoslovnomu identitetu mogu odgovarati različiti tipološki i vrijednosni identiteti, a jednomu vrijednosnomu različiti rodoslovni identiteti. Jezici koji se razlikuju i u jednome od tih kriterija identiteta, različiti su jezici. To je jasan racionalni model koji pored uže lingvističkih, uvodi i zanemareni filološki kriterij identiteta jezika (vrijednosni / kulturni) pa se njime vrlo prirodno može odgovoriti na pitanje o identitetu (književnoga) jezika poput hrvatskoga, bošnjačkoga, crnogorskoga ili srpskoga koji imaju srodne i slične jezike u susjedstvu. U skupini ogleda o književnom jeziku govori o purizmu kao kulturnom opredjeljenju i njegovu odnosu prema jezičnoj kulturi te o samoj jezičnoj kulturi, pri čem jezičnu normu ograničava na pravopis i osnovna gramatička područja; jezična norma određuje što je u standardnom jeziku neutralno, a jezična se kultura sastoji od poznavanja jezika i svega što u njem nije neutralno. Navezujući se na prinose D. Brozovića i Z. Vincea, u studijama o postanku suvremenoga jezičnoga standarda hrvatskoga i srpskoga

ističe da hrvatska novoštokavska standardizacija počinje u XVIII. stoljeću na području od Dalmacije do Slavonije te se, nastavljajući se s ilircima, naposljetku stilizira s hrvatskim vukovcima na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. Drži da je V. Stefanović Karadžić radikalni ograničavatelj hrvatske književne osnove standarda te da u proučavanje stilističkih i kulturnih vrijednosti, koje su se polarizirale u varijantama dvaju (triju-četiriju) književnih jezika treba uključiti i latinsku, staroslavensku (i stariju) književnost u Hrvata, arapsko, perzijsko i tursko književno stvaralaštvo muslimanskih Bošnjaka te staroslavensku i rusku književnost u Srba i Crnogoraca. Među sintaktičkim studijama ističu se one o kategoriji gotovosti u glagolskim oblicima i o četirima vrstama pogodbenih rečenica u hrvatskom jeziku (realne, potencijalne, irealne i eventualne); slijede studije o teoriji prevođenja, opsegu povijesti jezika, određenju književnoga djela kao jezične umjetnine, itd.

U *Gramatici Bartola Kašića* (Rad JAZU, 1981: 388) raspravlja o mogućim uzorima, E. Álvaresu, A. Manuziju i J. Gretscheru, te pokazuje kako se ta gramatika temelji i na čakavskom i na štokavskom narječju te kako je Kašić zacrtao pristup opisu hrvatskoga jezika određivši bitna načela za njegovo normiranje. O jeziku Kašićeva prijevoda *Biblije* govori u izdanju *Biblia sacra* (II/2. Paderborn – München – Beč – Zürich 2000.). Objavio je i knjižicu *Učitelji s Visovca* (Lepuri 2002.) i raspravu *Hrvatski jezični standard* (Zagreb 2004.).

U *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* (1986.), koju je dobio zadatak napisati od Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, ostajući pri strogoj pojmovnoj analizi i verbalnoj formalizaciji cjelovite jezikoslovne intuicije u ustroj jezika (ne uključujući simboličku formalizaciju zbog naravi publikacije), uspio je proizvesti cjelovitu generativnu i pretvorbenu skladnju hrvatskoga jezika. Temeljeći korpus na kojem je opisan sintaktički sustav hrvatskoga jezika na odabranim tekstovima iz hrvatske književnosti, humanističkih znanosti i novinstva, uključio je i novoštokavske pisce XVIII. stoljeća poput A. Kašića Miošića i M. A. Relkovića i obuhvatio znatno više novijih hrvatskih autora nego prethodne gramatike. Određujući sintaksu u užem smislu kao skladnju rečenice, rečenice razgibljuje prema obavijesnomu (informacijskomu), sadržajnomu (semantičkomu) i gramatičkomu (sintaktičkomu) ustroju. Ne smatra sintaktički, gramatički ustroj rečenica univerzalnim (za razliku od Chomskoga), nego drži da je obavijesni ustroj možda najbliži univerzalnoj logičkoj formi sudova, sadržajni univerzalnoj semantičkoj formi jezičnih izričaja, a gramatički posebnomu ustroju rečenice u pojedinom jeziku. U sustavnoj gradnji viših katova sintaktičkih ustroja izvedenih preoblikama, svakim slijedećim razredom preobličenih gramatičkih ustroja (nesložene rečenice, diskurs, složene rečenice, složene rečenice s nerečeničnim preoblikama) postaje

rečenična zgrada za kat preoblika viša od prethodne. Tu *Sintaksu* odlikuje stroga cjelovita dedukcija sustava s jedne strane, a izbor korpusa s druge. Radi se o djelu koje predstavlja do tada nedosegnut domet sustavnoga teorijskoga uvida u sustav hrvatskoga jezika, i koje je zavrijedilo da bude prijelomno u hrvatskoj lingvistici, ako mu se nađu dorasli nastavljači. A predstavlja i izuzetan domet u međunarodnoj lingvistici, i posebno u generativnoj i transformacijskoj sintaksi. Zbog jasne utemeljenosti *Sintakse* u hrvatskome književnom korpusu i zbog dosljedna izvođenja sustava iz toga temelja, ta je *Sintaksa* svojom dokaznom snagom ugrozila mit o jedinstvu srpskohrvatskoga jezika pa se je odmah u srpskoj akademskoj zajednici pokrenula hajka na nju, a njoj su se pridružili i neki hrvatski jezikoslovci. Ta je hajka tek nakon više od godine i pol dana zaustavljena studijama nekoliko hrvatskih jezikoslovaca o Katičićevoj *Sintaksi* u posebnome broju časopisa *Jezik* (1988., br. 1–2).

Potom je Katičić u više radova namijenjenih međunarodnoj znanstvenoj javnosti tematizirao odnos hrvatskoga, srpskoga i bošnjačkoga književnoga jezika, i neovisnost hrvatskoga o srpskome (*Das jugoslawische Desaster*, Wiesbaden 1995.; *Slavia*, Prag 1995.; *Undoing and Redoing Corpus Planning*, Berlin – New York 1997.) itd.

Među njegovim kroatističkim knjiženopovijesnim radovima izdvajaju se filološke studije povijesnih izvora o najranijem srednjovjekovlju – *Uz početke hrvatskih početaka* (1993.), predradnja za njegovu veliku povijest rano-srednjovjekovne književnosti, i *Na ishodištu* (1994.), sažetak toga veledjela. O kasnijim razdobljima hrvatske književnosti govore studije u knjizi *Na kroatističkim raskrižjima* (1999.) gdje su obuhvaćene teme o hrvatskoj književnosti i njenoj povijesti u rasponu od pitanja o etnogenezi Hrvata sve do obrade pisaca XX. stoljeća. Ti su pak članci i rasprave nastali za potrebe studenata kroatologije na Hrvatskim studijima. Bio je i suautor (sa S. P. Novakom) knjige i izložbe *Dva tisućljeća pismene kulture na tlu Hrvatske* (1987.).

Posebno se ističe, kao sinteza svih istraživanja povijesti književnosti ranoga srednjovjekovlja djelo *Literatur- und Geistesgeschichte des kroatisc-hen Frühmittelalters* (izdano u Austrijskoj akademiji znanosti u Beču, za koju je i napisano, i to godinu nakon izdanja hrvatske preradbe, 1999.), koje je na hrvatskom objavljeno kao sveučilišni udžbenik pod naslovom *Litterarum studia* (1998.; nagrada MH za znanost 1999.). Tu je na temelju izvrsna poznavanja izvora na svim jezicima na kojima se mogu naći (latinskome, grčkome, staroslovjenskome itd.) i na temelju nepregledne, ali većinom fragmentarne, sekundarne literature iz niza disciplina filoloških, arheoloških, povijesnih i drugih, Katičić dao divovsku sustavnu sliku hrvatske kulture i književnosti i njihovih temelja i kulturoloških pretpostavaka, sažeto od pretpovijesti, a iscrpno od kasne antike, te prikazao materijalni okvir ranosrednjovjekovne

kulture i sve oblike ranosrednjovjekovne hrvatske pismenosti i književnosti, kulture knjige i duhovne kulture sve do XII. stoljeća. Samo to djelo bilo bi dostatno da ga uvrsti u velikane hrvatske znanosti i međunarodne medievistike.

Katičić je istraživao i pretpovijesnu kulturu Hrvata i Slavena te objavio priloge na području rekonstrukcije formula praslavenske i balto-slavenske vjerske i pravne usmene predaje (*Wiener slavistisches Jahrbuch*, 1987.–1994., 1996., 1998., 2001.; *Studia ethnologica*, 1989., 1991.). Nastavljajući se na radove V. V. Ivanova i V. N. Toporova, uspio je rekonstruirati elemente balto-slavenske pretkršćanske religije i mitova, bitne za razumijevanje duhovne baštine koju su Slaveni, i posebice Hrvati, odnosno Hrvatima nazvani Slaveni i poslavenjeni Hrvati, donijeli pri doseobi u svoju sadašnju domovinu te ju na mnogo mjesta upisali i u njezine toponime, oronime i hidronime. Među rezultatima se ističe rekonstrukcija formula iz mitova o sukobu Peruna i Velesa, o svetoj svadbi Perunova sina i kćeri te o odnosu vrhovnoga boga i njegove žene, velike božice (*Die Hauswirtin am Tor*, 2003.). Od 2008. počeo je rezultate tih svojih istraživanja objavljivati i za hrvatsku znanstvenu i kulturnu javnost na hrvatskome. To je urodilo velikim petoknjižjem: knjiga *Božanski boj* izašla je 2008., *Zeleni lug* 2010., *Gazdarica na vratima* 2011., a *Vilinska vrata* 2014., dok se je peta, sintetički pregled i interpretacija rezultata, *Naša stara vjera* pojavila 2017. – za nju je Radoslav Katičić, već teško bolestan, trebao već i pomoć sina Natka pri zapisivanju – i ona je zaokružila taj veliki opus. On predstavlja danas vjerojatno najveću sintezu znanja i plodova istraživanja praslavenske i balto-slavenske pretkršćanske sakralne književnosti i kulture u svjetskoj slavistici i indoeuropeistici.

Taj slavistički i balto-slavistički filološko-mitološki opus utvrđuje na svoj način i bitno novu slavistiku pored tradicionalne, osnovane na paleoslavistici, staroslovjenskome i njegovim nacionalnim redakcijama, kakvu su utemeljili Franc Miklošič i Vatroslav Jagić u XIX. stoljeću. Ta nova slavistika ne odbacuje ništa od one klasične utemeljene na najstarijem slavenskome jeziku pisane riječi, ali ju dopunjuje novim neizmjerno velikim područjem istraživanja slavenske kulture kakva je posvjedočena na narodnim idiomima i jezicima svih slavenskih naroda u usmenoj književnosti, a rekonstrukcijama seže u još dublju pretpismenu prošlost, kuturu i jezik. Nju je na zasadama Ivanova i Toporova od 1960-ih godina, razradio, počev od 1980-ih, Radoslav Katičić u još širem opsegu i otvorio mnoge posve nove vidike. Za razliku od svojih predšasnika, paralelama u formulacijama u raznih slavenskih (i baltičkih) naroda dodavao je i rekonstrukcije praslavenskih formula te sakralne poezije (u staroslovjenskoj stilizaciji). S druge je strane, uz filološku i poredbenolingvističku obradbu građe, obratio pažnju u terenskome istraživanju i praslavenskome uprisutnjavanju rekonstruiranih mitskih predodžaba u životni

prostor, posvjedočenu u toponimima, osobito oronimima i hidronimima sakralnoga značaja. Upozorio je na gorski vrh Perun nad Mošćenicama i vrhove Perun, Perunić i Perunsko nad rijekom Žrnovnicom u Poljicima, ili poluotok Veles blizu Novog Vinodolskog pored kratkoga, ali snažnoga vodotoka Žrnovnice, ili na mjesto Mokošica kraj Dubrovnika, u kojima se odrazuju imena triju najvećih praslavenskih božanstava. U svojem je „petoknjižju“ upozorio na mnoštvo takvih onomastičkih oznaka sakralnih krajolika u Hrvatskoj i drugdje u slavenskome svijetu i time dodao dimenziju stvarne povijesne i prostorne potvrđenosti rezultata prethodnih poredbenofiloloških istraživanja. Takvim je zamašnim novim pristupom balto-slavistici naišao i na protivljenja u tradicionalnoj slavistici, i trebat će proći neko vrijeme da se vidi koliki su se tu novi vidici otvorili.

Ipak, već sada taj je rad Radoslava Katičića, uz neka protivljenja, naišao i na živ odjek u našoj sredini u krugovima filologa, ali i izvrsnih etnologa predvođenih profesorom Vitomirom Belajem, i niza arheologa (Vladimir Sokol, Juraj Belaj) te nekih povjesničara umjetnosti i kulture (Vladimir Gvozdenović / Goss).

Kada se je pojavio prvi dah Hrvatskoga proljeća 1967., odrazio se je i na lingvistiku i hrvatski jezik i doveo do donošenja *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* u krugu u kojem je sudjelovao i Radoslav Katičić te vlastoručno zapisivao tekst koji se je dogovarao.

Kada je u samostalnoj Hrvatskoj, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa osnovalo kao svoje savjetodavno tijelo *Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika*, 2005. godine za predsjednika *Vijeća* ministar Igor Primorac imenovao je akademika Radoslava Katičića, a ostali su članovi bili birani kao predstavnici svih onih ustanova u Hrvatskoj koje se relevantno bave hrvatskim jezikom. Vijeće je mjerodavno raspravljalo o svim temeljnim pitanjima hrvatskoga književnog jezika, o njegovu odnosu prema narječjima, o njegovu odnosu prema književnoj baštini – jer su oba bila poremećena jezičnom politikom u prethodnome stoljeću – o odnosu prema drugim jezicima, o naravi norme, o funkcionalnim stilovima i o razvoju nazivlja, a povremeno i o aktualnim, još otvorenim pitanjima hrvatske gramatike i pravopisa. Sva su izlaganja predsjednika, rasprave na sjednicama i zaključci bili objavljeni na mrežnim stranicama Vijeća. A nakon što je ministar Željko Jovanović 8. svibnja 2012. ukinuo Vijeće bez razgovora ili obrazloženja, a kamoli zahvale, objavljeni su i u posebnome broju časopisa *Jezik* (god. 60, posebno izdanje, travanj 2013.). Riječima samoga Katičića „Opet se politika grubo dohvatila hrvatskoga standardnog jezika... Kao u doba grofa Khuen-Héderváryja!“ kada je takva jezična politika prvi put bila u Hrvatsku uvedena (*Hrvatski jezik* 2013., str. 241–242).

U svim je svojim radovima Radoslav Katičić dolazio do najvećih i najpouzdanijih rezultata upravo zahvaljujući širini svojih znanja, širini područja kojima je ovladao, multidisciplinarnomu pristupu, kao i snazi prosudaba i oštroumnosti s kojom je umio prosuđivati pitanja kojima se bavio. Sva su se njegova znanja tako našla upregnuta i u posljednju njegovu jezikoslovnu i jezičnopovijesnu knjigu *Hrvatski jezik* (2013.). To je sažeta, stilom popularna, ali znanjem vrhunska znanstvena sinteza povijesti hrvatskoga jezika, kojom je on i najbolje definiran kao poseban književni ili standardni jezik. Kao i u svojoj novoj slavistici, i u ovoj novoj kroatistici spojio je Katičić perspektive književnoga jezika utemeljenoga na staroslovenskoj pismenoj kulturi (u glagoljaštvu), koja ima dio korijena i u grčkoj (byzantijskoj) kulturi, dakle „slovinskoga jezika“, i jezika isprva usmene književnosti u svoj mnogostrukosti svojega narječnoga i dijalektalnoga izričaja, koji je onda podao svoje narječne stilizacije – čakavsku, kajkavsku i štokavsku – književnomu „hrvatskomu jeziku“, te jezika kojemu je latinski bio civilizacijski uzor, na kakvu su se razvili svi novi zapadnoeuropski jezici, pa tako i hrvatski, i koji se je iz te, u biti humanističke, perspektive nazivao još i „lingua Illyrica“. Promatrajući te suodnose perspektiva kroz povijest jezika, Katičić je u toj knjizi dao najbolji dokaz posebnosti i vlastitosti hrvatskoga jezika i pokazao na njem tezu iz djela *A Contribution to the General Theory of Comparative Linguistics* da je struktura nekoga jezika posljedica strukture njegove povijesti. Isto je tako ta knjiga proveden primjer argumentacija o trostrukoj naravi identiteta nekoga jezika iz *Novih jezikoslovnih ogleda*. Njegova argumentacija može biti model za provjeru posebnosti bilo kojega književnoga jezika.

Radoslav Katičić bio je profesor koji je oduševljavao dobre studente, iznosio im je neprestano veliko bogatstvo istančanih obavijesti iz riznice svojega znanja, i tumačio najteže teme s tolikom jasnoćom razumijevanja da je to izgledalo kao da im svugdje kroz neprobojni gustiš prašume činjenica otvara putove kojima se može lako prolaziti i dolaziti do najdaljih i najširih vidika. Takav dojam mogu steći i pažljivi čitatelji njegovih djela, od kojih svako donosi bogate, originalne, a često i iznimno znatne prinose znanosti. A takav je bio i učinak živih razgovora s njime o zahtjevnim temama na sve one koji su ga imali priliku i s te strane upoznati. Sustručnjaci su ga visoko cijenili i prepoznavali njegovu izuzetnost, a on svoja mišljenja nikada nije nametao, nego ih je uvijek temeljito obrazlagao. Širina njegove naobrazbe, temeljitost znanstvenoga rada, oštroumnost razumijevanja i neumornost u radu stvorili su jedan od najznatnijih opusa u humanističkim znanostima u Hrvatskoj, koji je istodobno izuzetan i u međunarodnoj znanosti, za koju je i izravno pisao znatan dio svojih radova.

Mislav JEŽIĆ

RADOSLAV KATIČIĆ – A GREAT PHILOLOGIST

Radoslav Katičić (3rd July 1930 – 10th August 2019) was a philologist, general and comparative linguist, classical philologist, Byzantologist, Paleobalkanologist, Indo-Iranian philologist and Indologist, Balto-Slavic and Croatian philologist, as well as a historian of Indian, Greek, Slavic and, in particular, Croatian literatures. He made great contributions to the humanities and culture in general in Croatia with his scholarly, educational and public work from the middle of the 20th century until the first two decades of the 21st century. This paper presents Katičić's work in the fields of linguistics and literary history. His approach to these fields was very comprehensive and multidisciplinary, and therefore he achieved outstanding results in many areas: in the structuralist theory of comparative linguistics, in the survey and classification of the languages of Ancient Balkans, in his all-encompassing transformationalist description of Croatian syntax, in his comprehensive reconstruction of the Balto-Slavic pre-Christian sacred texts, in his research of the reports and mythic stories about the Adriatic and South-East European regions in ancient Greek authors, in his research of the literature and culture in Croatia in Late Antiquity and Early Middle Ages, or in his synthetic survey of the history of the Croatian language, where he demonstrated, in accordance with his structuralist thesis on comparative linguistics, that the structure of history of a language, in this case Croatian, determines its current structure. This is what equally determines and differentiates the Bosniak/Bosnian, the Montenegrin or the Serbian language among the genetically and typologically closest literary or standard languages. He used to call all the fields of his multidisciplinary scholarship simply: true philology.

Keywords: *Radoslav Katičić, philology, general linguistics, syntax, comparative linguistics, literary history, Classical Philology, Indology, Slavic studies, Croatian language*